

derson, *Music in History*, New York 1954, s. 88; H. G. Farmer, *The Sources Arabian Music*, Leiden 1965; a.m.f., "The Science of Music in the Mafâtiḥ al-'Ulûm", *Studies in Oriental Music* (ed. E. Neubauer), Frankfurt 1986, I, 453-461; a.m.f., "Mûsikî", *İA*, VIII, 678-687; Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, İstanbul 1974, s. 33; F. Rosenthal, *The Classical Heritage in Islam*, London 1975, s. 225; O. Wright, *The Modal System of Arab and Persian Music A. D. 1250-1300*, London 1978, s. 20-30; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings*, München 1979; İsmail Tunali, *Grek Estetik'i*, İstanbul 1983, s. 61-62; Özkan, *TMNJ*, tür.yer.; Rauf Yekta, *Türk Musikisi*, tür.yer.; İlhan Mimaroglu, *Mûzik Tarihi*, İstanbul 1987, s. 226; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Kimindir*, Ankara 1988; a.m.f., *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğu), Ankara 1991; Mahmut Erol Kılıç, *İslâm Kaynakları Işığında Hermes ve Hermetik Düşünce* (yüksek lisans tezi, 1989), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 76, 82; Evin İlyasoğlu, *Zaman İçinde Müzik*, İstanbul 1994, s. 25-30, 77; Yalçın Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ'da Fîzîk Düşüncesi*, İstanbul 1995; F. Shehadi, *Philosophies of Music in Medieval Islam*, Leiden 1995; E. Popescu-Judetz, *Türk Musikî Kültürünün Anlamları* (trc. Bülent Aksoy), İstanbul 1996; a.m.f., *Prens Dimitrie Cantemir* (trc. Selçuk Alimdar), İstanbul 2000; Süleyman Erguner, *Rauf Yektâ Bey ve Türk Musikisi Üzerindeki Çalışmaları* (doktora tezi, 1997), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yalçın Tura, *Türk Musikisinin Mes'eleleri*, İstanbul 1988; Mehmed Nuri Uygun, *Safiyüddin Abdülmü'min Urmevi ve Kitâbü'l-Eduâr*, İstanbul 1999; Ahmet Say, *Mûzik Tarihi*, Ankara 2000, s. 165-167; M. Cihat Can, *XV. Yüzyıl Türk Musikisi Nazariyatı: Ses Sistemi* (doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ahmet Hakkı Turabi, *İbn Sina'nın Kitâbü's-Şifâ'sında Mûsikî* (doktora tezi, 2002), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 1-27; a.m.f., "Kindî, Ya'kûb b. İshak (Mûsikî)", *DİA*, XXVI, 58-59; M. Kemal Özergin, "Geç Ortaçağ Klâsik Musikisinde Ezgi Dizileri", *Mızrap*, sy. 18, İstanbul 1984, s. 4-6, 33-34; Alâeddin Jebrini, "Fârâbî (Mûsikî)", a.e., XII, 162-163.

NURİ ÖZCAN – YALÇIN ÇETİNKAYA

□ FIKIH. Klasik fıkıh literatüründe müziği tam olarak karşılayacak Arapça bir kelime bulunmamasıyla birlikte güzel sesle yapılan hemen bütün icralar sözlükte "sesi yükseltmek; bir sözü mırıldanmak; şarkı, türkû, gazel, kaside vb.nin heyecan verici bir tarzda söylemek, okumak" anlamına gelen **gınâ** ve bu icraların dinlenilmesi **semâ** ile ifade edilir; gınâ ve **tegannî** kelimelerinin çalgı aletlerini kapsayacak biçimde kullanımlarına da rastlanır. İhvân-ı Safâ'nın müzik ve gınâ kelimelerini birbirinin yerine kullanması ve Gazzâlî'nin gınânın en genel vasfının "hoş ses" olduğunu söylemesi de gınânın bugün müzik adı verilen icraları büyük ölçüde ilgilendirdiğini göstermektedir. IV. (X.) yüzyıldan sonra **lahn**in çoğulu olan **elhân** kelimesinin müzik anlamında kullanımı yaygınlaşmıştır. Klasik fıkıh literatüründe yer alan müsi-

kiyle ilgili diğer belli başlı kavramlar şunlardır: Melâhî, lehv, meâzif, hudâ (hıdâ), nasb, hezec, sinâd, tağbîr (tağyîr), tağrîd, neşîd, inşâd, nihâye, savt, terennüm, edvâr, şiiir, tilâve (mûsikîyle ilgili kelimelerin İslâm kültür tarihi eserlerindeki izahları için bk. *İA*, IV, 773-779; VIII, 678-687; ayrıca bk. Abdürrezzâk es-San'ânî, XI, 4-6). Kaynaklardaki bilgiler, İslâm'dan önce sanatkârane şarkının mevcut olduğunu ve tegannîyi meslek edinen kadın okuyucular vasıtasıyla geliştiğini göstermektedir. Ancak meslekten muğanniyeler hakkında "câriye" demek olan **kayne** (çoğulu kıyân) kelimesi kullanılır, ayrıca bunlardan **dâcine**, **mudcine**, **karîne** diye de söz edilirdi. Muğannî kelimesi, heyecan verici bir şekilde çekip kırarak ve uygunsuz işleri kapalı veya açık biçimde teşvik suretiyle inşad eden kimseler için kullanılırdı (Herevî, s. 196; *İA*, IV, 773). Çalgı aletlerinin isimleri de gınâ ile irtibatlı kavramlardan olup genellikle bu aletlerin "melâhî" kelimesiyle ifade edildiği, her tür içinde farklı isimlerle anılan aletler bulunmakla birlikte telli çalgıların **veter** (çoğulu evtâr), vurmali çalgıların **kûb**, üflemeli çalgıların **mizmâr** diye adlandırıldığı görülür. Hadislerde yer alan müzikle ilgili temel kavramlar "gınâ, meâzif" ve "mezâmîr"dir. **Mi'ze**fin çoğulu olan **meâzîf**in zaman içinde farklı türden çalgı aletleri, mizmârın çoğulu olan **mezâmîr**in ise daha çok üflemeli aletler için kullanıldığı bilinmektedir. Fakat bazı hadislerde **mezâmîr**in sesli icrayı (Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 235-236; Nesâî, "İftitâhu's-şalât", 83) ve genel olarak çalgı aletlerini (Buhârî, "İdeyn", 2; Müslim, "Şalâtü'l-ideyn", 16) ifade ettiği görülür. Ayrıca hadislerde telli çalgılardan barbat, kîr, gubeyrâ ve knînin, üflemeli çalgılardan zemmâre ve sancın, vurmali aletlerden def, tabl, gırbâl, ceres, halhal ve celâcîlin adları geçmektedir (hadisler ve sıhhat durumları hakkında bk. Düzenli, *İslâm Kültür Tarihinde Müsikî*, s. 5, 119; bu aletlerin nitelikleri hakkında ayrıca bk. s. 110-111).

İslâm âlimlerince etraflı biçimde tartışılan gınânın ve çalgı aletlerinin hükmü konusunda müstakil çalışmalar yapılmış ve geniş bir literatür oluşmuştur. Nüveyrî'nin *Nihâyetü'l-ereb*'inde gınâ meselesinin hemen bütün yönleriyle incelendiği bir bölüm bulunmaktadır (IV, 133-341; V, 1-126). Gazzâlî de evliyadan Ebü'l-Hasan el-Askalânî el-Esved'in gınâya karşı çıkarlara reddiye olmak üzere kaleme aldığı bir eserden söz eder (*İhya*), II, 268; bu konuda yazılan başlıca eserlerin bir listesi için bk. Abdülhay el-Kettânî, II, 199-202).

Bazı müellifler, az sayıdaki istisnalar dışında İslâm âlimlerinin gınâyı kerih (haram veya mekruh) görme hususunda fikir birliği içinde olduğunu ifade ederken bazıları, içlerinde sahâbe ve tâbiîn âlimleriyle mezhep imamlarının da bulunduğu birçok kişinin semâi mubah saydığını belirtir ve onlardan gınâ dinleyenlerin isimlerini verir. Ekollerden ve aynı ekole mensup âlimlerden farklı görüşlerin ve çelişkili rivayetlerin aktarılmış olması, lehte ve aleyhteki görüşlerin âyet ve hadislerle ve Selef uygulamasıyla desteklenmesi, ayrıca gınânın çalgı eşliğinde olup olmamasına ve kullanılan çalgının türüne göre farklı değerlendirilmeler yapılması (Şehâbeddin es-Sühreverdî, V, 108; Nüveyrî, IV, 190-200; Şevkânî, VIII, 100) bu konuda kesin bir sonuca ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Gınâ ve semâin meşruyetiyle ilgili tavırlarda, dinî müzikle din dışı müzikinin ve bunların kendi içindeki türlerinin birbirinden ayırt edilmesi özel bir önem taşımakla birlikte birçok tartışmanın bu ayrımları netleştirmeden yapılmış olması da konuya ilişkin kanaatlerin sağlıklı biçimde tesbiti açısından ciddi bir engel teşkil etmektedir. Dinî müzik kapsamında ele alınan başlıca meseleler Kur'ân-ı Kerim, ezan, namaz sonrası tesbih ve tehliller, mevlid-i nebî vb.nin nağmeli ve makamlı olarak okunmasıyla tasavvuf çevrelerinde görülen semâ ve raks gibi uygulamalardır. Din dışı müzikinin türlerinde kanaatleri etkileyen temel âmil ise müziğin amacı, biçimi ve ortaya çıkardığı sonuçlardır.

Fıkıh kitapları yanında konuyu özel olarak ele alan eserlerde dört mezhep imamının genellikle gınâyı ve bunu dinlemeyi tasvip etmediği yönünde nakiller yapılmakta, mezhep âlimlerinin de bunu günah (mâsiyet, fık), haram, harama yakın mekruh veya mekruh diye nitelediği belirtilmektedir. Bununla birlikte İmâm Şâfiî'nin gınâyı mubah, hatta bir kısım Şâfiîler'in bazı durumlarda mendup saydığı, yine bir kısım Hanefî meşâyihinin ve Hanbelî fakihinin gınâyı mutlak olarak mubah gördüğü, ayrıca Medinelî âlimlerin gınâ konusunda nisbeten ılımlı görüşlere sahip olduğu kaydedilmektedir. Düğünde ve savaşta def ve davul çalınması dışında çalgı aletleri hakkında genellikle olumsuz bir tavır söz konusudur (meselâ bk. Sahnûn, IV, 421; Gazzâlî, II, 267; Kâsânî, V, 128-129; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, s. 222-231; İbn Kudâme, XIV, 162; Nüveyrî, IV, 165; İbn Kayyim el-Cevziyye, I, 254-260; Osman b. Ali ez-Zeylaî, IV, 221-222; Düzenli, *İslâm Kültür Tarihinde Müsikî*, s. 131-166). Zâ-

MÜSİKİ

hiriyye mezhebine göre gınâ ve çalgı aletlerinden yararlanmak mubahtır. Gınânın haramlığı hakkında sahih bir hadisin bulunmadığını söyleyen İbn Hazm bu konudaki kanaatini özetle şöyle açıklar: Ameller niyetlere göredir. Kim müziği günah işleme amacıyla dinlerse günahkâr olur; Allah'a kulluk davranışlarını güçlendirmek ve kendini hayır işlerine yönlendirmek maksadıyla dinlerse itaat ve ihsan üzere-dir, bu fiili de dinin tasvip ettiği işlerdendir. İsyân veya taat niyeti taşımadan yaptığında ise bunun olumlu veya olumsuz bir hükmü yoktur; kişinin bahçesinde gezinti yapması, elbisesini istediği renge boyaması gibi işlenmesi serbest fiillerdendir (*el-Muḥallâ*, IX, 60).

Gınâyı haram veya mekruh görenlerin dayandığı belli başlı deliller ve bunlara verilen cevaplar şöylece özetlenebilir: 1. Bazı sahâbe ve tâbiîn âlimlerine nisbet edilen yoruma göre, "İnsanlardan öyleleri var ki Allah'ın yolunu -âyetlerini- alay konusu yaparak halkı sinsice O'nun yolundan saptırmak için söz eğlencesini satın alır. Küçük düşürücü azap işte bunlar içindir" (*Lokmân* 31/6) meâlindeki âyette geçen "lehve'l-hadîs" (söz eğlencesi, eğlendirici sözler) ifadesiyle gınâ kastedilmektedir. Bu yorumun taraftarlarına göre âyet, Nadr b. Hâris adlı şahsın Fars memleketlerine ticaret için gittiğinde oradan şarkıcı kadınlar getirerek insanları Hz. Peygamber'in etrafından uzaklaştırmaya çalışması üzerine nâzil olmuştur. Ayrıca bir hadiste (Tirmizî, "Büyû", 51) yer alan bir atıf da bunu desteklemektedir. Şu halde Kur'an'a alternatif olma ve ona ihtiyaç bırakmama amacı taşıyan her şey gınâ olup "lehve'l-hadîs" kapsamına girer ki gınâ da "istiğnâ" ile (ihtiyaçsızlık) aynı kökten gelmektedir. Diğer bir yoruma göre ise lehve'l-hadîs "masal, asılsız sözler ve hurafeler anlatmak" demektir; âyetin iniş sebebi de adı geçen şahsın Fars memleketlerinden hikâye kitapları satın alarak Kureyşliler'e okuması ve insanları Kur'an'ı dinlemekten alıkoymaya çalışmasıdır. Karşı görüş sahipleri daha çok bu yorumu ve rivayeti esas alıp söz konusu hadisin zayıf olduğunu belirtirler. Ayrıca âyette doğrudan gınâyı yasaklayan bir anlam bulunmadığına ve eleştirilen davranış Allah yolundan saptırmak ve onu alaya almak için çaba harcamak olduğuna göre ister gınâ isterse başka şey olsun bu amaçla yapılan her şeyin, hatta mushaf satın alma veya Kur'an okumanın bile aynı hükümde olacağını ifade ederler (İbn Hazm, IX, 60; Gazzâlî, II, 282; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, III, 1493-1494; IV, 1950).

2. İbn Abbas'tan, "Siz, ağlayacak yerde dudak bükerek ve istihza ile gülererek bu söze mi -Kur'an'a- hayret ediyorsunuz!" (*en-Necm* 53/59-61) meâlindeki âyette geçen "sâmidûn" kelimesinin Himyerice'deki kök anlamının "gınâ" olduğu nakledilmiştir, dolayısıyla âyette gınâ kötülenmektedir. Gazzâlî, bu bilgiden hareketle gınânın yasaklandığı sonucunun çıkarılamayacağını, aksi takdire âyette geçen ve kınanan gülme fiilinin de yasak olması gerekeceğini, normalde gülme haram olmadığı halde Kur'an'ı hafife alarak gülme nasıl haramsa aynı şekilde Kur'an'ı hafife alan veya ondan uzaklaştıran gınâ ve şiirin de haram olduğunu söyler. Bunu desteklemek üzere, "Şairlere ancak azıtmışlar uyar" meâlindeki âyetten de (eş-Şuarâ 26/224) bizzat şiir yazmanın haramlığı sonucuna varılamayacağını, zira burada inkârcıların şairlerinin kastedildiğini ilâve eder (*İḥyâ*, II, 282). 3. *Enfâl* (8/35), *İsrâ* (17/64, 81), *Furkân* (25/72), *Kasas* (28/55), *Zümer* (39/23) ve *Nâziât* (79/40-41) sûrelerinin âyetlerinden de gınâ aleyhine anlamlar çıkarılabilir. Karşı görüş sahiplerince bunların doğrudan gınâ ile ilgili olmadığı belirtilmiştir. 4. Müzik karşıtları görüşlerini desteklemek için birçok hadisi delil gösterirler. Bunların başında, "Ümmetim içerisinde gayri meşrû ilişkiyi, ipeği, şarap ve meâzifi helâl sayan bir grup olacaktır" meâlindeki hadis gelir (Buhârî, "Eşribe", 6). Fakat hadiste geçen "meâzif" kelimesinin izahı hususunda görüş birliği bulunmamaktadır. Karşı görüş sahipleri bu hadislerin çoğunun zayıf olduğunu, sahih olanların da bizâtihi gınâyı değil birçok haramın işlendiği içkili, kadınlı eğlenceleri yasaklama anlamı taşıdığını belirtmişlerdir (Gazzâlî, II, 282; hadisler ve değerlendirilmesi hakkında bk. Düzenli, *İslâm Kültür Tarihinde Müsiki*, s. 45-128).

Öte yandan gınânın haram olduğu fikrine karşı çıkanlar, bu hususta âyet veya sahih hadis olmadığını belirterek aslı ibâha ilkesine dikkat çekerler; ayrıca yeryüzündeki her şeyin insanın emrine verildiğini bildiren, güzelliklerden yararlanmayı serbest bırakan yahut teşvik eden âyet ve hadisleri delil olarak zikrederler. Bu gruptaki âlimlerden Gazzâlî semâin (gınâ dinleme) mubahlığını usul açısından şöyle açıklar: "Müzik dinlemek haramdır demek Allah müzik dinleyen kişileri cezalandıracak demektir. Bu ise sırf akılla bilinebilecek bir husus değildir. Şu halde bu hususta naslara veya naslara dayalı kıyaslara başvurmak gerekir. Eğer bu konuda nas ve nas-ı kıyas yoluyla ulaşılan doğru bir sonuç-

lama yoksa müzik dinlemenin haramlığı iddiası boşa çıkmış olur" (*İḥyâ*, II, 268). Gazzâlî daha sonra ölçülü olsun veya olmasın güzel sesi dinleme, dinlemenin dinleyici üzerinde bıraktığı etki ve dinleyiciyle ilgili hususları açıkladıktan sonra semâin mubah olduğunu belirtir; karşı görüşte olanların gerekçelerini tek tek ele alarak cevaplandırmaya çalışır (*a.g.e.*, II, 268-284). Bu konuda geniş bir değerlendirme yapan Mâlikî fakihî İbnü'l-Arabî gınânın âlimlerin çoğuna göre gönülleri coşturan bir eğlence olduğunu, gerek Kur'an'da gerekse Sünnet'te bunun haramlığına dair bir delil bulunmadığını, hatta sahih bir hadiste gınânın mubahlığına dair delil olduğunu ifade eder. Bu hadis ile ilgili açıklaması şöyledir: Hz. Ebû Bekir, bir defasında Hz. Âişe'nin evine girip orada iki câriyenin şarkı söylemekte olduğunu görünce onları azarladı; bunun üzerine Resûl-i Ekrem, "Onlara işleme ey Ebû Bekir, bugün bayram günüdür" dedi (Buhârî, "İdeyn", 2, 3; Müslim, "Salâtü'l-İdeyn", 16). Eğer gınâ haram olsaydı Resûlullah'ın evinde icra edilmezdi. Hz. Ebû Bekir görünen duruma bakarak buna karşı çıkmış, Hz. Peygamber ise gönüllerin dinlendirilmesi hususunda yumuşaklık ve ruhsat gözeterek onlara ilişmemiştir. Çünkü her gönül süreklilikle ciddiyeti taşıyamaz. Resûl-i Ekrem'in gınânın serbestliğini bayram günü ile illetlendirmesi bunun sürekli olarak yapılmasının mekruh olduğunu, fakat bayram, düğün gibi sebeplerle buna ruhsat verileceğini göstermektedir. Sonuç olarak gınânın haramlığı konusunda rivayet edilen bütün hadisler sened ve yorum bakımından çürük olduğu gibi bu konuda getirilen âyet yorumları da sağlıklı değildir (*Aḥkâmü'l-Kur'an*, III, 1053-1054).

Hacca teşvik ve hacıları coşturmak, sa-vaşa katılacakları cesaretlendirmek gibi özel amaçlarla veya doğum, sünnet merasimi gibi sevinç günlerinde söylenen gınânın mubah, hatta bir kısmının mendup olduğu hususunda genel bir kabulden söz etmek mümkündür. Bazıları bunların cevazı için belirli çalgıların kullanılmaması şartına yer verir. Gınânın müstehcenliğe alet edilmemesi, başka haramlara yol açmaması, sözlerinin genel ahlâka ve din ilkelere aykırı olmaması, vaktin çoğunu işgal eden bir meşgale haline getirilmemesi gibi şartlar ise üzerinde fikir birliği bulunan hususlardır (Gazzâlî, II, 279-282).

Lehinde ve aleyhinde zikredilen gerekçeler değerlendirildiğinde gınânın mutlak olarak yasaklanmadığı, belli kayıtlarla mubah sayıldığı, ancak diğer mubahlar gibi

bunun da haramın işlenmesine vesile yapılmasına karşı çıktığı görülmektedir. Fakat gerek sahabe ve tâbiîn gerekse müctehid imamların şarkı ve çalgı aletleri konusunda genellikle olumsuz bir tutum içinde oldukları, nikâh, düğün, velîme gibi sevinç zamanlarında veya yol sıkıntılarını azaltmak yahut ıssız bir ortamın yol açtığı tedirginliği gidermek gibi mâkul sebeplerle izin verdikleri dikkate alınır. Endülüslü bilginlerden İbn Hazm ve İbnü'l-Arabî'nin ve diğer bazı hadisçilerin çalgı aletleri aleyhine rivayet edilen hadisleri hadis rivayeti teknikleri açısından zayıf ve hatta bir kısmını uydurma olarak nitelendirmelerini ihtiyatla karşılamak gerekir. Nitekim şarkı dinlemeyi mubah sayan İbn Hazm bile bundan uzak durulmasını daha faziletli görmüştür.

Gınânın hükmü konusundaki kanaatin hukukî ilişkiler alanına yansımaları daha çok şahitliğin reddine yol açıp açmaması, müzik aletlerini satmanın hükmü ve müzik aletlerini telef durumunda tazmin problemi gibi konularda ortaya çıkar. Şarkı söyleme ve dinlemeye olumsuz yaklaşan fakihler genel olarak bunun adalet vasfını etkileyeceği, dolayısıyla şahitliğin kabulünü engelleyeceği kanaatindeydi. Bu sonuçta ulaşırken de daha çok kendi dönemlerindeki sosyal olgunun etkisiyle gınânın dinen yasak eylemlere (fısk) yol açması ihtimaline ağırlık verdikleri ve bunu meslek yahut meşgale edinenlerin umumiyetle toplum nazarında muteber sayılmayan içki düşkünün kimseler olduğunu dikkate aldıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Kâsânî'nin konuya ilişkin bir değerlendirmesinde müzik dinlemenin kalpleri incelttiği, ancak onunla fısk yapmanın helâl olmadığı ifade edilmiştir (*Bedâ'î*, VI, 269). Fakihlerin çalgı aletlerine bakışının da bunların kendi dönemlerindeki işlevi ve harama yol açan eylemlere katkı sağlayıp sağlamaması ile irtibatlı olduğu, dolayısıyla müzik ve eğlence araçlarının satımı ve tazmini konusunda görüş ayrılıklarının bulunduğu görülmektedir. Meselâ Ebû Hanîfe, barbat (ud), davul, mizmâr (kaval, düdük, ney) ve def gibi eğlence aletlerinin satımını -mekruh olsa da- câiz gördüğünden bunlara verilen zararın tazmin edilmesi gerektiği, Ebû Yûsuf ve Muhammed ise bu satımın bâtil olduğu ve tazmin sorumluluğunun bulunmadığı kanaatindeydi (*a.g.e.*, V, 144). Şâfiîler, satım akdinin geçerli olabilmesi için satılan şeyin yararlanılabilir nitelikte bulunmasını şart koştukları ve müzik aletlerinden elde edilen yararı da dinen yok saydıkları için oyun -eğlence aletlerinin ko-

nu edildiği alım satımları bâtil kabul etmişlerdir. Mâlikî ve Hanbelîler de aynı görüşü benimsemiştir. İbn Hazm'a göre bu tür aletlerin satımı helâldir, dolayısıyla verilen zararın tazmin edilmesi gerekir (*el-Muḥallâ*, IX, 55).

İslâm dini insanın yaratılışının gereği olan maddî / bedenî ihtiyaç ve istekleri yanında ruhî / mânevî, bedfî / estetik ihtiyaç ve arzularını meşruiyet çerçevesinde karşılamasını mubah, hatta bazı durumlarda vâcip görmüş, diğer birçok meselede olduğu gibi müzik konusunda da ayrıntılı hükümler koymak yerine genel ilke ve amaçları belirlemekle yetinmiştir. İslâm âlimleri tarafından bir ihtiyaç olup olmaması yanında amacı ve sonuçları itibarıyla tartışılıp değerlendirilen müzikin cevazı için dinin temel inanç, amel ve ahlâk ilkelerine aykırı olmaması, haramların işlenmesine yol açmaması, başkalarının hakkını ihlâl etmemesi şart koşulmuş, zamana ve somut olayın özelliklerine bağlı ayrıntılar bakımından ise fıkıh ekollerinde farklı kanaatlerin ileri sürüldüğü bir konu olarak İslâm kültür tarihindeki yerini almıştır. Dinin dolaylı şekilde ilgilendiği ve hüküm koyduğu müzik gibi konular bir bakıma kişinin dinî hassasiyeti ve ölçüleri içerisinde çözülebilecek nitelikte olduğundan öteden beri bunu bir tercih ve takvâ meselesi olarak değerlendirenler bulunmuştur. Fakat insanoğlunun kendini kontrol altında tutmasının zorluğu, insan tabiatının yasaklara temayülü, eğitimsiz kişilerin subjektif ölçülerinin değişkenliği gibi sebeplerle bu gibi konularda birtakım objektif ölçüler getirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Esasen İslâm âlimlerinin konuyla ilgili görüş ve tavsiyeleri de bu ihtiyacın sonucudur.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "İdeyn", 2-3, "Eşribe", 6; Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 235-236, "Şalâtü'l-İdeyn", 16; Tirmizî, "Büyü", 51; Nesâî, "İftitâhu's-şalât", 83; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-Azamî), Beyrut 1403/1983, XI, 4-6; Sahnûn, *el-Müdevvene*, IV, 421; İbn Ebû'd-Dünyâ, *Kitâbü Zemmî'l-melâhî* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ, *Mevsû'atü Resâ'ili İbn Ebi'd-Dünyâ* içinde), Beyrut 1414/1993, I, 67-87; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, V, 92; IX, 55-63; a.m.f., *Risâle fi'l-ğunâ'i'l-mülhî e mübâhun hüve en mahzûr* (nşr. İhsan Abbas, *Resâ'ili İbn Hazm el-Endelüsî* içinde), Beyrut 1987, I, 430-439; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, Kahire 1976, II, 417-419; Gazzâlî, *İhyâ*, İstanbul 1985, II, 266-302; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Aḥkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1394/1974, III, 1053-1054, 1493-1494; IV, 1950; Kâsânî, *Bedâ'î*, V, 128-129, 144; VI, 269; Ebû'l-Ferrec İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü İblîs* (nşr. M. Münîr ed-Dimaşki), Kahire 1368, s. 222-250; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 467-468; XIV, 160-166; Abdullah

b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muḥtâr* (nşr. Mahmûd Ebû Dakîka), Kahire 1370/1951, IV, 165-166; Şehâbeddin es-Sühreverdî, *'Avâri-fü'l-ma'ârif* (Gazzâlî, *İhyâ* [Beyrut] içinde), V, 108-119; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, Kahire 1935-36, IV, 133-341; V, 1-126; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-lehfân* (nşr. Beşîr Muhammed Uyûn), Dimaşk - Beyrut 1414/1994, I, 254-298; Osman b. Ali ez-Zeylâfî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, Bulak 1315, IV, 221-222; VI, 13-14; Ali b. Muhammed el-Huzâfî, *Taḥricü'd-delâlati's-sem'iyye* (nşr. Ahmed M. Ebû Selâme), Kahire 1401/1981, s. 402-407, 772-785; Şâtibî, *el-Muwaḥakât*, III, 225-239; Bedreddin el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XVII, 299-302; Ahmed b. Yahyâ b. Muhammed el-Hafîd el-Herevî, *ed-Dürü'n-naḥîd*, Kahire 1322, s. 193-199; Abdülğani b. İsmâil en-Nablusî, *İzâhu'd-delâlat fi semâ'i'l-âlat* (nşr. Ahmed Kâtib el-Hammûş), Dimaşk 1981, tür.yer.; Şevkânî, *Neylül-evṭâr*, VIII, 96-106; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, VI, 348-350; Sâlih el-Ezherî, *Cevâhirü'l-iklîl*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 188; Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Müzik ve Semâ'*, İstanbul 1976, s. 171-203; Abdülemîr Ali Mühennâ, *Aḥbârü'l-muğannin ve'l-muğanniyât*, Beyrut 1990, s. 6, 7; Pehlî Düzenci, *İslâm Kültür Tarihinde Müzik* (yayımlanmamış monografi, İstanbul 1998), İSAM Ktp., nr. 140989; a.m.f., "Klasik İslâm Kaynaklarında Müzik Tartışmaları", *Marife*, I/2, Konya 2001, s. 27-58; M. Abdülhay el-Kettânî, *H. Peygamber'in Yönetimi: et-Terâtibu'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 2003, II, 199-202; Mustafa Kılıç, "İslâm Kültür Tarihinde Müzik: Başlangıçtan Emevîlerin Sonuna Kadar", *AÜİFD*, XXXI (1989), s. 399-451; C. H. Farmer, "Ginâ", *IA*, IV, 773-777; Ehad Arpad, "Ginâ", *a.e.*, IV, 777-779; H. G. Farmer, "Müsikî", *a.e.*, VIII, 678-687; a.m.f., "Ghinâ", *EP* (İng.), II, 1072-1075; O. Wright, "Müsikî", *a.e.*, VII, 681-688; "Ginâ", *Mu.F*, XXXI, 294-297; "Mizmâr", *a.e.*, XXXVII, 107-108; "Me'âzif", *a.e.*, XXXIII, 167-182; H. Yunus Apaydın, "Müsikî", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, III, 347-352.

H. YUNUS APAYDIN

MÜSİKİ MECMUASI

Türkiye'de yayımı günümüzde de süren en uzun ömürlü müzik dergisi.

1 Mart 1948 tarihinde İstanbul'da Hüseyin Sadeddin Arel'in görüşleri doğrultusunda neşrine başlanan mecmua, 95-176. sayıları arasında *Yeni Müsiki Mecmuası*, 224-246. sayılarında *İleri Müsiki Mecmuası* adıyla çıkmıştır. Dergi neşirini uzun süre (sy. 1-400) aylık periyotlarla devam ettirmiş, 401-472. sayılar üç ayda bir yayımlanmış, 472. sayının ardından yayımına üç yıl ara verdikten sonra Mart 2005'te 473. sayı ile yeniden neşir hayatına dönmüştür. 13-192. sayıları İleri Türk Müsiki Konservatuarı'nın yayın organı olarak çıkmıştır.